

Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy v Praze
Dvousemestrální zdokonalovací kurz k výuce češtiny jako cizího jazyka

2009/2010

ROČNÍKOVÁ PRÁCE

REFORMULACE UČIVA

Horniny a nerosty

vedoucí práce:

Mgr. Markéta Slezáková

autorka práce:

Mgr. Jarmila Kaňovská

Osnova:

1. Cíl práce
2. Proč využíváme reformulace jako jednoho z postupů používaný při výuce
3. Reformulace – definice z hlediska autora
4. Proč reformulujeme a kdy?
5. Práce s reformulací ve třídě
6. Práce s reformulací ve třídě, kde je cizinec
7. Typy používaných reformulací
8. Konkrétní ukázka reformulací
9. Osvědčený postup
10. Jak může obohatit výuku českých dětí postup, který jsme zvolili kvůli cizincům

1. Cíl práce

Ve své práci chci poukázat na to, jak by se dala „reformulovat“, „transformovat“ jedna kapitola přírodovědy pro čtvrtý ročník základní školy tak, aby ji mohli absolvovat všichni žáci, jak rodilí, tak cizinci, aby byla všem skupinám srozumitelná a pochopitelná

2. Proč využíváme reformulace jako jednoho z postupů používaných při výuce

Pokud pracujeme s dětmi delší dobu, s reformulací se běžně setkáváme. Cílem učitelů by vždy mělo být, aby děti učivo pochopily způsobem, který je přiměřený jejich věku i schopnostem a možnostem a zároveň ho vstřebávaly podle zásad Jana Amose Komenského. Škola a vzdělávání by měly být hrou, aby vyučování nebylo vnímáno dětmi jako nutné a nudné zlo. Ve většině případů učivo různým způsobem reformulujeme aniž bychom si plně uvědomovali, že tuto činnost provádíme.

České učebnice prošly značným vývojem, obsahují daleko více názorných obrázků, jsou doplněny i pracovními sešity, ale přesto obsahují poučky, definice, abstraktní pojmy, složité výrazy, které jsou nesrozumitelné i českým dětem na určitém stupni vývoje. Tím více problému má cizinec. Není možné, aby za cca 5 měsíců, které trvá pololetí školního roku, kdy nemusí být klasifikován, získal takovou slovní zásobu, aby zvládl porozumění odbornému textu, který je obtížný i pro rodilé mluvčí.

3. Reformulace – definice z hlediska autora

Reformulaci chápu jako komplexní přístup a převedení daného tématu do takové formy, která je srozumitelná nejen po stránce jazykové, ale i po stránce obsahové za použití všech dostupných způsobů k dosažení optimálního pochopení a zvládnutí tohoto požadavku v souladu se vzdělávacím plánem příslušné školy.

4. Proč reformulujeme a kdy?

Na tuto otázku nenacházím jednoznačnou odpověď. Na čem tedy záleží? za každých okolností na osobnosti učitele, jeho zkušenostech, odbornosti, citu a odhadu možností dané skupiny a v neposlední řadě samozřejmě i na složení skupiny, se kterou pracuje.

- K reformulaci přistupujeme už při počátečním porovnání rámcového vzdělávacího plánu s učebnicemi, které jsou k dispozici, kdy porovnááme podle dosavadní zkušenosti obsah s možnostmi skupiny. Situace je ulehčena v tom případě, pracujeme – li delší dobu s jednou ucelenou skupinou ať českých dětí, skupinou s integrovanými cizinci či jinak handicapovanými studenty, nebo se skupinou cizinců. Naše dosavadní zkušenosti umožní rychlejší orientaci v učivu podle dosažených výsledků v předchozí fázi kurzu, ročníku atd.
- K další reformulaci přistupujeme postupně během přípravy lekce, kde zohledňujeme navíc i poznatky o úrovni žáků v průběžném vyučovacím procesu.
- K nutnému použití reformulace třeba jen v minimální podobě můžeme dospět během kterékoliv hodiny, lekce, kdy narazíme na nepředpokládaný problém.

5. Práce s reformulací ve třídě

Je potřeba, abychom rozlišili na počátku úvahy o reformulaci, budeme- li reformulovat učivo pro:

- a) třídu rodilých mluvčích
- b) třídu rodilých mluvčích s integrovaným cizincem či skupinou cizinců
- c) homogenní skupinu cizinců
- d) heterogenní skupinu cizinců

Pracuji s prvními dvěma skupinami, vyjádřím se tedy k těmto skupinám, s dalšími nemám zkušenosti, jednalo by se tedy pouze z mé strany o teoretickou úvahu

Reformulace učiva pro skupinu a) je z mého hlediska nejjednodušší. Přistupujeme k ní z několika důvodů na příklad:

- Předpokládáme obtížnost učiva.
- Výklad učiva je příliš strohý a nezáživný.
- Chybí názorné obrázky, členění textu...
- Zadáání cvičení je pro danou skupinu nesrozumitelné.
- Chceme zařadit další aktivity.

Pokud si připravujeme plán práce na určité období, na základě zkušeností většinou odhadneme, která část si reformulaci vyžaduje. Narazíme-li na její nutnost během vyučovací jednotky, většinou postačí přeformulování zadání pouze slovně. Někdy je tato situace východiskem pro další typ reformulace, kterou zařadíme jako připravenou aktivitu pro další hodinu. Je potřeba si i uvědomit, že učivo v rámci vzdělávacího plánu školy a příslušné učebnice, podle kterých se plán realizuje, předpokládá i časový rozvrh. Pokládáme-li za nutné některou část, lekci i kapitolu či téma reformulovat tak, že zařadíme jiné, pro žáky zajímavější aktivity než je pouhá učebnice a pracovní sešit, potom se lekce, na kterou je plánována jedna či dvě vyučovací jednotky rozšíří na delší časový úsek. Z tohoto hlediska je důležité i podrobné plánování. Zcela jistě najdeme i takové kapitoly, které jsou zbytečně zdlouhavé, žáci o nich získali informace v nižších ročnících, dlouhé opakování by bylo únavné. V těchto případech reformulujeme tyto kapitoly opačným směrem, vybereme stěžejní část a zkrátíme.

6. Práce s reformulací ve třídě, kde je cizinec

Reformulace pro smíšenou skupinu je odlišná, protože kromě výše uvedených důvodů přistupují další

- Ve třídě je dítě (děti), které má omezenou schopnost porozumění a dovede se orientovat většinou v nejběžnějších situacích.
- Má malou zkušenost s prostředím, která by mu pomohla zvládnout i některé nároky, kladené učebnicemi.
- Potřebuje velké množství názorných pomůcek a i přes to se stává, že zadání, výkladu, souvislostem neporozumí.

V této skupině je proces reformulace velice častý a stává se běžnou součástí téměř každodenní přípravy učitele. Je také náročný nejen na čas, ale i na odhad, jaká forma reformulace je nejoptimálnější. Může se stát, že se soustředíme hlavně na cizince a z pohledu rodilých mluvčích se proces zdá nudný, zdlouhavý či zbytečný. Na druhou stranu můžeme sklouznout k pocitu, že cizinec se nějakým způsobem do práce zapojí a pochopí a soustředíme se na jazykovou reformulaci základních pojmů za pomoci jazykově zkušenějších spolužáků stejného etnika nebo za pomoci zprostředkujícího jazyka. Ani jeden způsob úplně nezavrhují, ale neměl by být pouze jediný. V těchto případech se mi osvědčila práce skupin podobně, jako fungují ma-

lotřídky a jednotřídky, kdy se učitel věnuje jednotlivým skupinám postupně. U některé je možné samostudium, jiná potřebují vedení učitele, další je po přípravě schopna pracovat samostatně. V této skupině se mi osvědčila možnost využít různé jazykové úrovně dětí jednoho etnika, kdy ti zkušenější pomáhali méně zkušeným přetlumočit některé pojmy do mateřského jazyka. Vím, že trend je, aby děti používaly ve výuce v českých školách pokud možno výlučně český jazyk, ale mohu říci, že i metoda pomoci mateřského jazyka se mi osvědčila v případech, kdy nebylo možné věnovat adekvátní pozornost a hlavně čas jen jedné skupině. Po základním porozumění tématu, cvičení, úkolu se děti promíchaly tak, že v každé skupině byli rodilí mluvčí různé znalostní úrovně i organizačních schopností včetně cizinců. Skupiny byly schopny plnit zadané úkoly při zapojení všech členů a to je, myslím, cíl veškeré reformulace v rámci základního školství.

7. Typy používaných reformulací

V této kapitole jsem zaměřila na souhrn různých typů reformulace, které používám při přípravě nebo realizaci hodin. O některých jsem se zmínila již výše.

- **Překladová**, která neznamena jen prostý překlad do mateřského jazyka, ale také výběr vhodných jazykových prostředků určených k porozumění i u rodilých mluvčích jako jsou přirovnání, synonyma atd. používám ji u jednoduchých zadání.
- **Obrázkový slovník**, má obdobnou funkci a nastupuje tam, kde slovní vyjádření nestačí, děti ho mají rády a dobře slouží nejen pro výklad obtížnějších pojmů, ale i má funkci třídící, opakovací, procvičovací a dá se formou karet využít opakovaně.
- **Názorný výklad**
 - ❖ návštěva muzea, botanické zahrady, zoologické zahrady, knihovny, běžné vycházky atd.
 - ❖ práce s internetem
 - ❖ využívání filmu, videa
 - ❖ besedy
 - ❖ výlety k danému tématu př. hrady, doly, sklárny atd.
- **Pracovní listy a karty**; k některým učebnicím jsou účelné a obrazově bohaté pracovní sešity, pro cizince většinou stačilo upravit a zestručnit zadání, jindy bylo potřeba vytvořit nové výkladové, procvičující nebo doplňující učivo

- **Práce s textem**, zestručnění, výtah, osnova ..., čtení s porozuměním, převedení do podoby, která je srozumitelná i cizincům
- **Práce skupin**, dá se využít pro shrnutí formou prezentace, kdy každá skupina plní jiné zadání, po přípravě i pro shromáždění informací, kdy skupiny podávají výklad podle získaných poznatků, při práci se slovníkem a při všech výše popsaných činnostech
- **Vyrábění názorných pomůcek** včetně výběru stávajících dle možností školy při zapojení jednotlivců i skupin a jejich následné využití

8. Konkrétní ukázky reformulace

Pracuji jako učitelka na základní škole rodinného typu v Praze 4. Ve škole jsou žáci prvního až pátého ročníku.

Ve školním roce 2008/2009 jsem učila čtvrtou třídu základní školy. Jako jednu z nejobtížnějších kapitol pokládám kapitolu 2. HORNINY A NEROSTY. Používala jsem učebnici pro 4. a 5. ročník základní školy PŘÍRODOVĚDA, nakladatelství Nová škola včetně pracovního sešitu.

Třída byla málopočetná s převažujícími dětmi cizinci. Z finančních důvodů byla výuka většiny předmětů kromě českého jazyka a matematiky spojována s pátým ročníkem. Celkový počet obou tříd byl osmnáct. V pátém ročníku byli všichni žáci rodilí mluvčí.

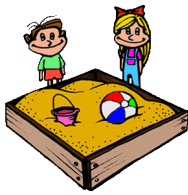
Stála jsem před značným problémem, jak pojmout učivo, aby se starší děti nenukly a mladší s malou slovní zásobou naprosto v učivu neztrácely. Mohla jsem zadat starším samostatnou práci s jejich učebnicí a sešitem, ale bylo mi jasné, že v jedné místnosti bude jejich pozornost rušena druhou skupinou. navíc současné děti by se jen s tímto přístupem nespokojily. Protože v pátém ročníku se učivo stejné kapitoly rozšiřuje, lekce jsem připravila tak, aby byly přístupné oběma skupinám.

Typy reformulace, které jsem použila, uvádím bez časového rozvržení, protože nepopisují konkrétní hodinu. Také způsob zařazení a výběr záleží na konkrétní skupině, na osobnosti vyučujícího učitele, časových i dalších možnostech.

- Sestavení pojmového slovníčku k osvojení
 - a) horniny,
 - b) zlom, láva, gejzír, zemská kůra, zemské jádro
 - c) magma, horniny magmatické, žula
 - d) horniny usazené, písek, pískovec, vápenec, vápno, cement
 - e) horniny přeměněné, mramor
 - f) nerosty, minerály, křemen (záhněda, ametyst, křišťál), živec, slída
 - g) výskyt nerostů (pochopit výskyt jako součást hornin i samostatně)
 - h) energetické zdroje, uhlí, ropa

Ukázka obrázkového slovníčku:

- vyčlenila jsem jen některé pojmy, které jsme použili
- formát- list běžného kancelářského papíru A4
- obrázky jsem připravovala předem a pro děti vytiskla
- rodilí mluvčí neměli u některých známějších obrázků český text, při práci s učebnicí a v počítačové pracovně vyhledávali vhodné pojmy a do rubriky POZNÁMKA doplňovali zajímavosti, informace z tisku, obrázky, náčrty atd. podle vlastního uvážení, pracovali ve skupinách i jednotlivě podle zadání i vlastního rozhodnutí; učivo opakovali a zároveň mi tím umožnili věnovat se skupině cizinců

OBRÁZEK	NÁZEV	PŘEKLAD/POZNÁMKA
	písek	 <i>příklad doplňujícího obrázku</i>

	<p>vápenec</p>	<p>Působením vody vznikají krápníkové jeskyně; nejbližší naší škole jsou Koněpruské jeskyně.</p> <p><i>příklad doplňujícího údaje</i></p>
	<p>žula</p>	<p><i>гранит</i></p> <p><i>příklad překladu (děti ručně)</i></p>

- na konci školního roku si děti odnášely svoji „knihu“, na kterou jsme použili běžné zakládací desky a spisové obaly

Údaje a fotografie z obrázkového slovníčku jsem použila na postupné rozšiřování znalostí, opakování, soutěže atd. formou pracovních karet. Do ukázky jsem záměrně použila stejné obrázky, aby bylo zřejmé rozšíření.

Ukázka pracovních karet:

- formát A5 pro skupiny, formát A6 a menší pro jednotlivce
- materiál – levnější fotopapír pro domácí tiskárnu
- běžné čtvrtky na kreslení v případě, kdy se děti podílely na tvorbě buď samostatným kreslením, nebo obrázky z tisku, reklam atd.

			
<p>písek (křemenný)</p>	<p>pískový lom</p>	<p>sklárna</p>	<p>sklenice</p>

			
vápenec	vápencový lom	továrna na zpracování vápence	stavba
			
žula	žulový lom	chodník, ulice	schody

Tyto karty (rozstříhané na jednotlivé části) používám různým způsobem:

- jako demonstrační
- přiřazování slovního označení k obrázkům
- práce podle diktátu
- různá forma třídění např.: suroviny, způsob těžby, zpracování, využití
- pro zvládnutí určité části vybírám vždy karty vhodné pro použití právě pro danou problematiku, výše vybrané obrázky jsou pouze demonstrační

- jako pexeso
- vyhledávání karet ve třídě a sestavení úplných sad jako soutěž skupin
- využití různých sad pro práci na magnetické, interaktivní tabuli i na vhodné ploše, případně na zemi
- následně zařazují obrázky i do kontrolního pracovního listu
- připravené karty bez obrázků lze najít i na internetových stránkách př.
www.pripravy.estranky.cz

Velmi mi pomohla i spolupráce s jedním tatínkem, nadšeným amatérem mineralogem, který zapůjčil sady nerostů a minerálů, se kterými jsme mohli pracovat. Využili jsme i tyto karty, skupiny si vylosovaly číslo. Stejně bylo umístěno u daného nerostu. Úkolem bylo vybrat všechny karty, které se nějakým způsobem k tomuto nerostu váží. Poznání skutečného minerálu je vždy větším přínosem než zprostředkovaně na obrázku. Tím jsem navázala na oblast reformulace, kterou pokládám za stěžejní. Pokud to jde, volit vždy přímé poznání. Jsme pražská škola, proto jsem vyhledávala možnost v blízkosti Prahy nebo přímo ve městě. Nebylo možné využít všechny náměty hlavně z časových důvodů. Podtržené jsem využila.

Ukázky názorného výkladu:

a) ÚVOD:

❖ Pojmy: nerosty, horniny

Návštěva mineralogických sbírek **Národního muzea**

Před zahájením přímé práce s kapitolou jsem bez výkladu děti pouze seznámila s názvem tématu a sdělila, že půjdeme do muzea. Využila jsem bohatých mineralogických sbírek Národního muzea v Praze. Děti pracovaly ve trojicích (jeden z nich cizojazyčný) a měly při prohlídce zaznamenat názvy minerálů nebo nerostů, které je něčím zaujaly. Nevěděla jsem, jak úkol zvládnou. Byla to velká neznámá. Spoléhala jsem na působivou sbírku a její dopad na děti a nemýlila jsem se. Všem se sbírky líbily, někteří si koupili i „kámen“ na památku. Při besedě ve třídě jsem zjistila, že i nerodilí mluvčí se práce nezúčastnili pasivně, ale přispěli informacemi o minerálech a nerostech, které jsou běžné v jejich zemi.

b) VZNIK HORNIN

- ❖ pojmy zlom, gejzír, láva

Pražský zlom je česká přírodní památka nacházející se v katastru Hloubětín v Praze 14, vycházka

Karlovy Vary- Vřídlo (je možné spojit s výrobou skla a porcelánu), celodenní výlet, využila jsem propagačního CD městského úřadu, prezentace PowerPoint, fotografií z Islandu (gejzír Stokkur)

Vinařická hora u Kladna, viditelný starý lávový proud, polodenní výlet

Hemrovy skály v Praze, vycházka do Prokopského údolí, informace najdeme na www.prazskestezky.cz, dá se velmi dobře spojit s dalším přírodovědným učivem

c) HORNINY MAGMATICKÉ

- ❖ pojmy magma, žula, křemen, živec, slída

V této části jsem více využívala možnosti internetu, prezentací PowerPoint ('s Eyjafjallajökull volcano, Do nitra Země), stránek Wikipedie

Vyšehrad vycházka spojená s učivem vlastivědy a českého jazyka, výrobky- chodníky, ulice, pomníky

Žulový lom

d) USAZENÉ HORNINY

- ❖ pojmy písek, pískovec, vápenec, jeskyně, krápník, vápno, cement

Koněpruské jeskyně výlet, děti byly předem připraveny prací v počítačové pracovně, jeskyně mají velmi pěkné stránky www.caves.cz s podrobnou fotogalerií, využili jsme i naučné stezky a prohlídky okolí cementáren v Berouně

Českosaské Švýcarsko, pokud není možný výlet, využila jsem www.patzelt-foto.cz, jedná se o bohatý fotografický materiál s popisem, ukázky vyskytujících se hornin, jde použít i interaktivní turistická mapa nebo video.

e) PŘEMĚNĚNÉ HORNINY

- ❖ pojmy mramor

Tuto část jsme spojili s prohlídkou muzea a doplnili obrazovým materiálem při práci s internetem a tištěnými encyklopediemi řeckého starověkého umění

Sochařské sympozium v Dobřichovicích, kde se opakovaně v letních měsících koná sympozium, vzniklé mramorové sochy jsou k vidění podél cesty směrem na Karlík

f) ENERGETICKÉ ZDROJE

- ❖ pojmy uhlí, ropa

Vzhledem k tomu, že Národní technické muzeum v Praze, které mělo velmi pěkný program pro školy včetně prohlídky modelového uhelného dolu je zavřené, musela jsem se spokojit s obrázky atd.

Jsem si vědoma, že vzhledem k rozsahu práce nemohu podrobně popsat všechny metody, které jsem použila.

Na závěr doporučuji návštěvu areálu **Šťastná země** v Českém ráji a její **Prožitkový geopark** www.stastnazeme.cz, jako celodenní výlet patří k naprosto nepromarněným a hodinám, navíc děti velmi baví, ke stažení jsou i pracovní listy s úkoly a podrobný popis trasy.

9. Osvědčený postup

Po zvážení všech pro a proti nemohu jednoznačně říci, který postup se mi nejvíce osvědčil. Jak jsem se zmínila, zvolené postupy se odvíjejí od konkrétní situace a tak způsob, který zvo-

lím pro jednu skupinu, nemusí vyhovovat jiné. Snad jenom vždy se mi osvědčilo tradiční heslo Komenského: ŠKOLA HROU. Tato činnost pro všechny děti na celém světě přirozenou nutností. Forma už není tak podstatná.

Druhou zásadu, kterou dodržuji, „méně je někdy více“, ať už se týká jakékoliv činnosti. Pro děti s jiným rodným jazykem než češtinou to platí vždy. Nevyhnu se redukci, i když jsem pochopitelně svázána vzdělávacím plánem, který platí i za použití individuálního plánu pro všechny žáky.

Třetí zásadou je maximální názornost. V současné době je mnoho možností včetně internetu. Nevzdávám se ani práce s textem. Tady vždy záleží na vyspělosti skupiny nebo jednotlivce, netrvám na striktním dodržování postupů, vždy mám nějaká zadní vrátka v zásobě, kterými umožním „vstup“ do problematiky nerozhodným jedincům. O statním ponechávám dost volnosti, aby mohli použít vlastní postup.

10. Jak může obohatit výuku českých dětí postup, který jsme zvolili kvůli cizincům

Příklad složení skupiny, který jsem uvedla, pokládám za extrémní, ale i tento školní rok se na naší škole používá. Je velmi náročný na čas, stavbu tématu i jednotlivých hodin na množství pomůcek a klade i velké nároky na děti.

Přínosem bylo:

- české děti se učily velké toleranci, zpočátku situace nebyla jednoduchá, existovala jistá rivalita, kdy žáci i rodiče žáků páté třídy pokládali přítomnost mladších dětí s jazykovou bariérou za omezení a újmu
- učivo bylo opakováno názornou formou, látka pátého ročníku byla pouze nadstavbou
- každé dítě zažilo úspěch, protože mohlo předat své vědomosti mladšímu
- činnost ve skupině měla přirozenou hierarchii, děti si zvykly postupovat od nejslabšího článku k nejsilnějšímu a neprosazovat se na úkor jiných členů skupiny
- naučily se větší samostatnosti a volbě způsobu studia, kdy se nutně pozornost věnovala cizincům

Závěr:

S reformulací se běžně setkáváme, ne vždy si uvědomujeme, že se o reformulaci jedná. Není vždy předpokladem špatná učebnice, ale i složení skupiny, únava, nepochopení, nejasné vyjádření učitele atd. a souhra mnoha okolností.

Při vzdělávání cizinců, začleňovaných do běžných tříd škol je podmínkou úspěšného pokračování ve školní docházce.

Učiteli poskytuje velký prostor pro tvorbu hodiny, ale naopak je velmi náročná na jeho čas.

Použité materiály a literatura:

1. Přírodověda 4, učebnice pro 4. a 5. ročník základní školy, nakladatelství Nová škola 2007
2. Wikipedie internetová encyklopedie
3. www.velebil.net
www.pripravy.estranky.cz
www.dum.rvp.cz
www.collectio-jav.estranky.cz
www.prazskestezky.cz
www.geology.cz
www.jindrichpolak.cz
www.patzelt-foto.cz
4. Vlastní sady a ukázky pomůcek

